

Právní formy nestátních neziskových organizací

Zakládáte-li neziskovou organizaci, je třeba vyřešit mnoho otázek, z nichž významnou je i to, jakou právní formu zvolit. České právo nabízí hned několik právních forem vhodných k založení neziskové organizace. Výběr té nejvhodnější pak závisí především na tom, za jakým účelem organizaci zakládáte, jakou má do budoucna poskytovat činnost a jak silný vliv na ní chcete jako zakladatel mít. Poskytovatelé sociálních služeb tak budou typicky volit mezi ústavem, spolkem a společností s ručením omezeným. Jak se ale vyznat v právních či dokonce účetních rozdílech mezi nimi?

■ **Text: JUDr. Libor Vašíček a Matuš Baliak,**
Legal Partners, advokátní kancelář, s. r. o.

► 1. Flexibilita spolku s minimem formalit

Spolek je prototypem, základní formou dobrovolného sdružení osob, jehož založením pro neziskové účely v podstatě nemůžete šlápnout vedle. Není tedy překvapením, že v praxi je nejčastější formou nestátních neziskových organizací.

Se založením spolku je spojeno jen pár formalit a není ani třeba navštívit notáře. Mohou ho založit jakékoli tři fyzické nebo právnické osoby k naplňování takřka libovolného společného zájmu. Výjimkou je pouze podnikání, tedy výdělečná činnost, které se spolky mohou věnovat pouze okrajově za účelem finanční podpory jejich hlavní neziskové činnosti. Spolek se zakládá přijetím stanov a vzniká zápisem do spolkového rejstříku. Stanovy musejí ze zákona obsahovat alespoň následující minimální náležitosti – název a sídlo spolku, účel, k jehož naplňování byl spolek založen, práva a povinnosti jeho členů a určení statutárního orgánu.

Spolek jakožto sdružení osob je postaven na aktivním zapojení členů do jeho činnosti, a ne na pouhé finanční podpoře spolku prostřednictvím členských příspěvků.¹ S členstvím ve spolku jsou spojena rozsáhlá práva, když právě členská schůze je často nejvyšším orgánem, který volí členy statutárních orgánů. Myšlenka, na které je fungování spolku postaveno, je, že se zvyšujícím se vlivem spolku se bude přirozeně zvyšovat i počet jeho členů. Zakladatelům přitom nic nebrání upravit při založení

spolku stanovy tak, že omezí práva nových členů stanovením různých úrovní členství. V úvahu přichází rovněž stanovení přísných podmínek členství, v jehož důsledku bude mít spolek pouze pár členů, zatímco zbytek zúčastněných osob bude vůči spolku v zaměstnaneckém poměru. Je to však právě teoretická ztráta vlivu na řízení spolku, která zakladatele v určitých případech od založení této formy neziskové organizace odradí.

► 2. Ústav jako spravedlivý poskytovatel služeb

Ústav je právnickou osobou primárně šitou na míru poskytovatelům sociálních služeb. Už jeho zákonná definice říká, že se jedná o právnickou osobu ustanovenou s cílem poskytování společensky nebo hospodářsky prospěšné služby. Podnikání může být ústavem provozováno jen jako vedlejší činnost a pouze v případě, že jej zakladatelská listina nevylučuje. Na rozdíl od spolku, který funguje výhradně na členském sdružení osob, je ústav kombinací majetkové a osobní složky. Pro ústavy je typická absence členské základny, posílená role zakladatele a profesionálně orientovaná organizační struktura.

Ústav může být založen i jedinou fyzickou osobou přijetím zakladatelské listiny nebo pořízením pro případ smrti. Nad rámec minimálních náležitostí stanov spolku musí zakladatelská listina ústavu obsahovat také údaje o obsazení správní rady, jakožto povinně zřizovaného dozorčího orgánu, a výši vkladu (či popis nepeněžitěho předmětu vkladu) zakladatele. Právě veřejně dohledatelná výše či předmět vkladu, se kterým může ústav libovolně nakládat, má zvyšovat jeho důvěryhodnost v očích třetích osob.

Ústavy mají obecně blízko obchodním korporacím co do jejich organizační struktury. Jsou totiž založené na zaměstnaneckém principu, přičemž na vrcholu organi-

¹ Členské příspěvky vymezené v absolutní výši nebo algoritmem jejich výpočtu ve stanovách spolku jsou přitom osvobozené od daně z příjmů na základě ustanovení § 19 odst. 1 písm. a) bod 2 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu.

Nad rámec minimálních náležitostí stanov spolku musí zakladatelská listina ústavu obsahovat také údaje o obsazení správní rady, jakožto povinně zřizovaného dozorčího orgánu, a výši vkladu (či popis nepeněžitěho předmětu vkladu) zakladatele.

zace stojí ředitel, který je monokratickým statutárním orgánem zastupujícím ústavu navenek. Ředitel je ze své funkce odpovědný správní radě, která jej volí a odvolává. Ředitel si rovněž musí opatřit její souhlas, aby mohl právně jednat ve věcech přesahujících běžnou činnost ústavu. Jednání ředitele spočívající například v prodeji nemovitosti ve vlastnictví ústavu bez souhlasu správní rady je absolutně neplatné. Korporační struktura se vymyká pouze pozice zakladatele, který je pomyslným mecenášem řídicím směřování ústavu. Svůj vliv na ústav může uplatnit především změnou zakladatelské listiny, vyhotovením statutu či jmenováním členů správní rady. Poslední jmenované oprávnění má dopad i do každodenní činnosti ústavu vzhledem k pravomocím správní rady volit a odvolávat ředitele jako statutární orgán, rozhodovat o provozu vedlejší činnosti a schvalovat účetní závěrky a výroční zprávu.

Pozorní čtenáři již tuší, jakou další nevýhodu sebou právní forma ústavu přináší. Majetková složka ústavu je spojena s vyššími zákonnými nároky na transparentnost jeho hospodaření, které se projevují například v povinnosti každoročně sestavit výroční zprávu.

➤ 3. Transformace spolku na ústav

Silná pozice zakladatele, profesionální organizace a transparentní hospodaření činí z ústavu atraktivní právní formu. Čím to tedy je, že je u nás ústavů stále pomálu? Odpověď je jednoduchá. Ústav je v českém právním prostředí pořád relativně novou formou právní osobnosti, kterou představil nový občanský zákoník v roce 2014. Tento zákon s sebou přinesl také často opomíjenou možnost spolků, nebo spíše občanských sdružení, založených podle předchozí právní úpravy, změnit svoji právní formu na ústav. Jakkoliv se jedná o oprávnění upravené v přechodných ustanoveních občanského zákoníku, není tato možnost nijak časově omezená.

K čemu je ale taková transformace dobrá a jak ji zrealizovat?

Zásadní výhodou transformace oproti založení nového ústavu je, že organizaci zůstane současně identifikační číslo, ve kterém je zaznamenána celá historie organizace. O transformaci spolku na ústav bude obecně rozhodovat nejvyšší orgán spolku, členská schůze. Obsahem takového rozhodnutí musí být označení spolku a nového ústavu (názvem, sídlem a IČO), popis organizační struktury ústavu v zákonem předepsaném rozsahu pro založení ústavu, jakož i úplné znění zakladatelské listiny ústavu. Aby formalismu nebylo málo, vyžaduje zákon vyhotovení rozhodnutí o změně právní formy ve formě notářského zápisu. Posledním krokem je zápis změny právní formy do veřejného rejstříku. Tím se transformace stává účinnou a spolek se mění na ústav.

➤ 4. Třetí možnost podnikání

Nejrozšířenější obchodní korporace, kterou je společnost s ručením omezeným, může být založena i za veřejně prospěšným nebo smíšeným účelem. Pokud neplánujete poskytovat sociálních služby jako nepodnikatelskou činnost financovanou příspěvků a dotacemi, ale jako úplatnou podnikatelskou činnost, je pro s. r. o. rozhodně vhodnou volbou. Společnost s ručením omezeným může sice založit i jediná osoba s minimálním, jednokorunovým základním kapitálem, nicméně povinnou formou zakladatelského dokumentu je notářský zápis. Stejně jako ústav i tato obchodní korporace se vyznačuje silnou pozicí zakladatele (coby jediného společníka, případně více zakladatelů na valné hromadě) a absencí členského principu. Výhodou oproti spolku na ústavu je, že právní úprava obchodních korporací je založena na principu ekonomie. Zákon tak poskytuje základní variantu úpravy organizační struktury a práv společníků, která se uplatní v případě, že si zakladatelé tyto záležitosti neupraví jinak.

Společnost s ručením omezeným může sice založit i jediná osoba s minimálním, jednokorunovým základním kapitálem, nicméně povinnou formou zakladatelského dokumentu je notářský zápis.